

Naplójegyzetek

2001. szeptember 11.

Tegnap befejeztük A temerini razzia című könyvünket az 1944-es helyi eseményekről. Szomorú könyv, mely nem nyújt igazi katarzist a tragédia klasszikus poétikai szabályai szerint. De hát nem is esztétikai követelményeknek akar megfelelni, hiszen műfaját tekintve nem „dráma”, hanem történelmi munka, dokumentumkötet, viktimológia. Viszont iszonyatos és megdöbbentő, s aligha lesz olyan olvasója, aki egyvégtében el tudja olvasni, pedig rigorózusan tárgyilagosak próbáltunk maradni. Esztétikai értelemben — hacsak ez a kifejezés itt nem blaszfémia – tulajdonképpen egyetlen tragikus formátumú jellemet találtam, egy volt magyar katonát, akit személyiségetikai kategóriák szerint bizonyosan „morális bölcs”-nek lehetne nevezni. Természetesen nem arra gondolok, hogy ez lett volna az egyetlen személyes tragédia, hiszen 251 embert végeztek ki, hanem arra, hogy az általunk ismert történetek áldozatai közül sajátos gesztusával, gesztusának szokatlanságával a történelem egyetlen kicsi porszemé, megszegve a morális szabályokat, s azokkal szemben egyfajta, talán nem is tudatos, inkább csak megsejtett etikai mércéket szembeállítva az adott helyzetben a lehető legmagasabb erkölcsi értékvilágot testesítette meg. Amikor a partizán hóhérok a templomudvarba összeterelt tömegből kiszólitották, mint volt magyar katonát, a körülötte állók azt tanácsolták, hogy mondja el, ő csupán igen rövid ideig volt angyalbőrben. Hátha megkegyelmeznek neki. Mire ennyit válaszolt: „Ha csak ezért köll meghalni, úgy legyen!” Sokat gondolkodtam erről a gesztusról. Ha társaira hallgat, mindenféleképpen tisztességesen viselkedett volna akkor is, sőt, talán az életét is megmenti. Miért nem vállalta a „normakonform” cselekvést? Hősi szerepre vágyott volna? Aligha, hiszen tettében nincsen semmi pózszerű, ezért is érezhetjük azt hősiesnek. A morálisan normatív cselekvés az ő esetében azt jelentette volna, hogy hazugság nélkül vagy akár kegyes csalás által, de kísérletet tesz az élete megmentésére. Mondata („Ha

csak ezért köll meghalni, úgy legyen!”) viszont túl van a morálon, ennek igazságával szemben egy nagyobbbat, az etika igazságát állítja szembe, vagyis azt, hogy ártatlanokat megölni semmilyen körülmények között sem szabad. Ha csak azért kell meghalni, hát legyen. Normaszegés, de az etika oldaláról. Önfeláldozás és a nagy tragédiák pozitív hőseihez méltó tett, amelyre csak az etikai kérdések iránt érzéketlen mai kor mondhatja, hogy értelmetlen, vagy hogy meggondolatlan, esetleg hogy vakmerő.

Délután Ádám Pistához megyünk Matuska Marcival. Pista izgatottan fogad bennünket: „Megtámadták Amerikát! Gyertek, nézzétek!” Először nem is igen vagyunk képesek felfogni. Olyan az egész, mint egy ócska, amerikai katasztrófafilm részlete. Itthon próbálom rendezgetni a gondolataimat A modern/posztmodern Róma bukása megkezdődött. Nem tudok örülni neki, ez természetes, különösen nem egy olyan nép fiaként, amely már ötszáz éve téblábol a limeseken, s hiába várja a bebocsátást. Egyik oldalról a gazdagok, a másiktól a szegények szorításában. Ami történt, talán hozzásegíti Amerikát ahhoz, hogy megértse, a világ egy és oszthatatlan, s olyan elképesztően kicsi, hogy a terror egyetlen igazi ellenszere egy igazságos gazdasági és politikai világrend lehet csupán. Minden más csak tovább fogja növelni a bajt, vagy csupán tüneti kezelést eredményez. Úgy, mint az ókorban. Ha valahol felüti a fejét egy új rablóvezér, vagy egy magáról megfélemlető helyi tirannus, azt vagy megvásárolják, vagy a helyszínre küldenek egy légiót. Hogy a Nyugat erre a tartós szerepre készül, azt mi sem bizonyítja, mint Hantington évek óta reklámozott és vitatott könyve a civilizációk kibékíthetlenségéről és készülő háborújáról. Nem az önmegvalósító jóslatok teóriákkal beburkolt, „előreküldött” szeretetcsomagja ez csupán, ami a köölajvezeték feletti mai és jövődöbeli háborúk tényleges okainak elleplezésére is alkalmas lehet, ha éppen úgy adódik?

Mellesleg attól tartok, hogy a terrortámadásokat az elkövetkező napokban, hetekben újabbak fogják kö-

vetni. Mindenki az arabokra gyanakszik. De mi van a kínai kapcsolattal? Attól tartok, ettől a sokktól frusztrálódni fog az amerikai közvélemény, a politikusok és a katonák pedig a gyors bosszú büvöletében valami újabb örültséget fognak elkövetni. Pl. túlzottan nagy erővel való visszavágás az ellenfélre, vagy úgy általában a vélt ellenségre. Fennáll emellett egy másik veszély is. A manhattani füstgomolyag alkalmas arra, hogy elfedje a kisebb disznóságokat. Az ilyen pillanatok kiválóak arra, hogy krízisrégiókban egymásnak törlesszenek az acsarkodó, állig felfegyverzett kisállamok.

Az Amerikát ért támadás, könnyen lehet, megrendíti, de legalábbis kikezdi a modernitástól örökölt, valójában azonban enyhén posztmodern amerikai világnézetet, s ha szerencséje lesz az emberiségnek, úgy fog hatással lenni rá, mint hajdan Európára a liszszaboni földrengés, amely a régi dogmákat is romba döntötte. Akkor a középkori egyház istenéről, most pedig a globalizáció urairól derült ki, hogy nem mindenhatóak.

2001. szeptember 12.

Este Immanuel Wallersteint olvasom az Eszmélet c. mai magyar baloldali folyóirat egy régebbi számában. Wallerstein a gazdasági centrum és periféria összefüggéseinek vizsgálatával maradandó helyet vívott ki magának mind az elméleti közgazdaságtanban, mind a történészek körében. Nálunk nagyon kevesen ismerik. Tavaly megkérdeztem történész hallgatóimat, tudnak-e róla, olvassák-e, de még a nevét sem hallották beharangozni. Persze mindez legkevésbé az ő bűnük. Pedig egyik legfontosabb munkáját, a modern világgazdasági rendszer kialakulását még 1983-ban kiadta a Gondolat. Mostani cikkének címe: A rasszista albatrosz. Haider kapcsán fejt ki nézetét az újfasizmusról és a rasszizmusról, miközben üdvözli az EU döntését, amellyel megpróbálták elszigetelni Ausztriát. (Pedig már a határozat megszületésének pillanatában érezni lehetett, hogy az politikailag elhibázott, megvalósíthatatlan, amellet elsősorban a szociáldemokraták izzadságszagú törekvését tükrözi, hogy lehetetlenné tegyék a Néppárt kormányalakítását, felhasználva ehhez egy kis izraeli nyomást is.)

Ettől eltekintve Wallerstein nagyon pontosan rávilágít a rasszizmus alapvető okára, amit a kapitalista fejlődésben mint olyanban ismer fel, s megkülönbözteti az idegenekkel szembeni előítéletek korábbi történe-

ti formáitól. „A rasszizmus célja ugyanis nem az, hogy egyes embercsoportokat kirekesszen, még kevésbé az, hogy elpusztítsa őket. A rasszizmusnak az a funkciója, hogy mindenkit a rendszeren belül tartson, de egyeseket Untermensché minősítsen, vagyis gazdaságilag kizsákmányolhatóknak, politikailag pedig bűnbaknak tehesse meg őket.”

Ezzel mindenképpen egyetértek, azonban úgy vélem, hogy mindez nem teljesen alkalmas a modernkori rasszizmus megmagyarázására. Kivéve persze azt az esetet, hogy a rasszizmust egyoldalúan, kizárólag a szociálisan elnyomott fajok és etnicitások iránti attitűdként értelmezzük. Csakhogy a rasszizmus mint attitűd korántsem csupán egyoldalúan meghatározott, és korántsem csupán a gazdag „fajok” szélsőségeinek ideológiája, noha kétségtelen, hogy a modernitás és a kapitalizmus szülte meg, s többnyire gazdasági, szociális motívuma is van, hiszen a rasszok és etnikumok közötti gazdasági erőviszonyok tagadhatatlanul rendelkeznek diszkriminatív komponensekkel, sokszor még egyazon kultúrkörön belül is. Ez egyfelől megvetést, finansziális cinizmust és kultúrfőlényt, másfelől frusztráltságot és gazdasági irigységet vált ki.

2001. szeptember 13.

Ismét az Írót olvasom. A politikusok olvassanak, az írók politizáljanak, mondja az Író. A politikusoktól elvárja, hogy olvassanak, az írók számára viszont követeli, hogy politizálhassanak. Így képzelem el a politika és a kultúra közötti egyensúlyt az Író. E logika ismerős. Sajnos korántsem írói, inkább nagyon is politikusi természetű. A hatalmi szerepet ambicionáló, de onnan kiszorult értelmiségi felfogása a társadalmi szerepek elosztásáról. Ha eddig a nyulak társadalmát agarak és kopók képviselték, miért ne képviselhetnék ezután a díszestollú magkakasok is!? Mintha ezt már láttuk volna valahol. Ez az értelmiségi nagyképűség még a politikusi önteltségnél is veszélyesebb, mert hovatovább demiurgosznak képzelem magát. Azt hiszi, hogy azért kel fel a nap, mert ő nagyokat kukorékol. A Politikus ezzel szemben úgy gondolja, az írónak több vezércikket kéne írnia, a Politikus pedig majd odaítél még több művészi kitüntetést. Szerinte ez volna a szférák közötti zenei egyensúly ideális képlete.

A kétféle korlátoltságba egy emberként pusztulunk bele.

2001. szeptember 14.

Leszek Kolakowski egy régebbi írását veszem elő a terrorizmusról. Mint mondja, „nincs útmutató”: a terrorista akciók gyakran erkölcsi igazolást nyernek, ha zsarnoki hatalommal, megszálló erőszakkal szemben alkalmazzák őket. Erről azonnal eszünkbe juthat az ószövetségi Judit, Holofernes meggyilkolója, s a számtalan zsarnokgyilkos a világtörténelem során. Őt, őket is felmentette bűnük alól a képzeletbeli erkölcsi bíróság, másodfokon, hiszen ez az az instancia, ahol minden zsarnokellenes tett felmentő ítéletet kap és érdemel. Kolakowski viszont, szokásától eltérően, meglehetősen naivul ítél meg egy másik kérdést, mégpedig a jogaiért küzdő kisebbségek esélyeit a polgári demokrácia szabadelvű játékszabályai között. „Észak-Írország vagy a Francia Köztársaság (...) olyan állam, ahol a hatalomnak megvan a demokratikus legitimitációja, az állampolgárok tehát megfelelő eszközökkel rendelkeznek, hogy ezt a hatalmat vérontás nélkül, békés úton megváltoztassák, továbbá” – írja – „megvannak a kellő állampolgári szabadságjogok ahhoz, hogy büntetlenül járassák a szájukat bármilyen általuk óhajtott politikai változás érdekében.” Vagyis, mondhatnánk Anatol France és Lukács György után szabadon, mindenkinek egyforma joga van a hid alatt lakni. Kolakowski ott téved, hogy figyelmen kívül hagyja a kisebbségi társadalmak létrejöttének történelmi geneziséjét, ugyanakkor illúziókat ringat a polgári társadalom demokratikus érdekérvényesítésével szemben. A helyzet ugyanis többnyire az, hogy még a demokratikusan legitimált államok keretein belül sincs a kisebbségnek lehetősége akarta korlátlan és szuverén érvényesítésére, éppen a legitimitáció természetéből fakadóan. A legitimitáció alapja és mértéke ugyanis a többségi döntés. Mindezt persze nemzetközi egyezményekkel, hazai törvényekkel és államigazgatási intézkedésekkel megfelelő mederben lehet tartani, tehát jogállami keretek között a többség éppenséggel nem tehet meg bármit a kisebbségeivel. Azután vannak történelmi példák arra is, hogy egy igazságtalan történelmi döntés káros következményeit jóval későbbi jogállami biztosítékokkal helyrehozni már nem lehet. A mai polgári demokráciák úgy vannak ezzel, mint Rockefeller, amikor hatalmas vagyonának eredete felől kérdezték: „Mind becsületes úton szereztem, csak az első egymillió megszerzése után ne érdeklődjenek!” Nos, elég jó dolog a demokratikus legitimitáció, csak hogy amikor a kisebbségeket meghódították, nem ezt az elvet, hanem az erősebb kutya gyakor-

latát érvényesítették. Ezért aztán a polgári jogállamiság keretei önmagukban elégtelenek, hogy biztosítsák, példának okáért a délvidéki magyarság gazdasági, politikai és kulturális fennmaradását. Ehhez korlátozott örendelkezésre, ergo, a kisebbségi autonómia valamilyen formájára van szükség. Csakhogy a demokratikus legitimitáció értelmében ezt a többség mindaddig nem kívánja és nem fogja megadni, amíg rá nem kényszerül. Jelenleg az öt százalékos választási küszöb még azt is lehetetlenné teszi, hogy önálló nemzeti képviselőre tegyenek szert a kisebbségek. Nyilvánvaló tehát, hogy vannak helyzetek, amikor a klasszikus demokratikus játékszabályok egyszerűen nem alkalmasak a kisebbségek jogérvényesítésére, mert a többség e játékszabályok betartása mellett is képes lassú pusztulásra ítélni őket. A probléma akkor kezdődik, amikor a potenciális áldozatok többé már nem akarják elfogadni ezt a kollektív kegyes halált. Vajon mi hol tartunk most? És vajon hányan merték végiggondolni tényleges helyzetüket?

De felvet Kolakowski gondolatmenete bennem egy újabb aggályt is, nevezetesen, mi van akkor, amikor egy belső rendjét tekintve demokratikus állam, gazdasági és politikai hegemoniáját kihasználva korántsem demokratikusan cselekszik a nemzetközi szinten: például jobb- vagy baloldali diktatúrákat támogat, demokratikus legitimitációjú kormányokat dönt meg titkosszolgálati eszközökkel, nemzeti pénzügyi rendszereket tesz tönkre, hogy leverje a konkurensokat, és így tovább. A második világháborút követő évtizedekben bőven találhatunk hasonló példákat. Akár a közelmúltból is. A terrorizmus erkölcsi megítélésében tehát valóban nincs erkölcsi útmutató. Egy azonban bizonyos: az a fajta terrorizmus, amely ártatlan emberek megölésével, méghozzá előre kiszámított, szándékolt megölésével kívánja politikai céljait kérni, erkölcsi felmentést nem kaphat. Az igazsághoz ugyanis senki sem hazudhatja (gyilkolhatja) át magát Razumihin módjára. Ebben a kérdésben az utolsó szót Dosztojevszkij egyébként is kimondta már. Nincs fölmentés tehát sem az állam, sem a terrorista, sem a tömeggyilkos merénylő, sem a cinkostársaival dolgozó titkosszolgálati ügynök, sem a fanatikus népvezér, sem a katonai szövetséget irányító főparancsnok számára egyetlen ártatlanul elpusztult, tudatosan a halálba küldött ember haláláért sem. Az alaphelyzet ugyanis gyökeresen eltér attól, amikor diktátoroktól, zsarnokoktól kell(ett) megszabadítani a világot. Velük szemben a terror talán méltányos volt és lehet, s közben véletlen hibák folytán az

esetek többségében ártatlanok is odaveszhetnek. Mind-
ez azonban alapvetően eltér a védtelen lakossággal
vagy annak egy részével szembeni gyilkos megfélemlítési
akcióktól. Magát a módszert egyébként nem az
anarchisták, sem a bolsevikok vagy a náci eszelték ki,
hanem a liberális kapitalizmus korai imperialista szaka-
szának gyarmati háborúiban edződött had- és vadve-
zérei.

2001. szeptember 15.

„A terrorizmus legjobb ellenszere egy igazságo-
sabb világrend”— mondta ma Johannes Rau. Mintha
csak összebeszélt volna velem, vagy beleolvasott vol-
na a naplómba. A különbség csak az, hogy a német el-
nöknek figyelembe kell vennie az országában élő há-
rommillió muzulmán, nekem meg nem kell figyelembe
venni semmit. Ámbár ez sem egészen igaz...

Tapasztalatom szerint a szerbség körében alig
leplezett káröröm érezhető a New Yorkban történtek
miatt. Kaján megjegyzéseket hallani a déli háromper-
ces gyász kapcsán, mondván, most legalább az ameri-
kaiak megtapasztalják, milyen a légitámadás és a „he-
lyi méretű” csapás. Érthető a reakciónk, de ostoba. Az
állam vezetői persze ügyesebbek. Ők tudják, hogy
ilyenkor mit szabad és kell mondani.

Most különösen érdemes az igazán szuverén
szellemekre figyelni. Timothy G. Ash például eléggé vi-
lágos összefüggéseket lát az USA fenntartások nélküli
Izrael-barátsága és a terrortámadás között. Ash végül
is azt mondja, hogy Amerika akkor lesz képes hatéko-
nyan felvenni a harcot a terrorizmussal, ha részrehaj-
lás nélkül vesz részt az emberi jogok védelmében. Egy
ilyen megváltozott szuperhatalmi stratégiát azonban én
még csak fölsejteni sem látok az amerikai demokrácia
egén. Ehelyett bünbakképzés folyik, középpontjában
az iszlám világgal, meg persze Usama vagy Oszama
bin Ladennel, aki maga is amerikai kreatúraként szer-
zett nevet magának A világ azonban egyáltalán nincs
meggyőződve (sem meggyőzve) arról, hogy az FBI és
a CIA helyes irányban tapogatózik. Gyanút keltő az is,
hogy a merénylet másnapján már „tudják” az elkövetők
névsorát. Micsoda tüsténkedés! (Van is rá ok.) De hol
voltak egy nappal korábban? Vajon nem arról van szó
csupán, hogy helyre kell hozni, ki kell köszörülni a biz-
tonsági rendszeren esett jókora csorbát? S ehhez most
gyors és látványos eredmények kellene bármi áron is.

2001. szeptember 16.

Este a Magyar Állami Népi Együttes szerepel a
temerini sportcsarnokban. Telt ház, nagy siker. Azon-
ban ez a rendezvény sem múlhat el provokációs kísér-
let nélkül. A műsor elején, míg a vendéglátók citera-
zenekara játszik, cigarettával a szájában beszemtelen-
kedik két szerbül beszélő fiatalember, s kihívóan a ven-
dégek széksorai elé áll, s méregetni kezdi a muzsikáló
fiatalokat. Társaik az ajtóból figyelik, mi lesz. A rende-
zők végül egy ügyes manőverrel, együtt a színpadról
levonuló citerásokkal, enyhe tuszkolás igénybevételé-
vel kiterelik őket a szabad ég alá.

2001. szeptember 17.

Ma tudom meg az esti egyéb részleteit. Miután
a két fickót kipenderítették, egy idő múlva újra vissza-
jöttek, és míg a közönség a bravúros koreográfiát fi-
gyelte, végigvonultak a díszvendégek között, s pökhen-
dien sorjában lekezelték velük. E terrorizálást persze
senki sem tudta kivédeni, inkább parolázott, mintsem
hogy növelje a botrányt. Mindez egészen addig tartott,
amíg az egyik pasas el nem ért a műsorba feledkező D.
Jánosig, aki jelenleg végrehajtóbizottsági tag a községi
önkormányzatban, de egykor országos hírű, ered-
ményes karatézónak számított. János odafordult a
mindenáron lekezelné akaró pasashoz: „Mondd, te
ennyire hülye vagy, vagy csak annak tetteted maga-
dat?” Mire a fickó, balkáni öntudatától ragyogva, eny-
hén megsértődve, már ahogyan ez az ilyen színjá-
tékokban lenni szokott, persze, cigarettával a szája sar-
kában: „Én ide jó szándékkal jöttem, és csak mindenkit
üdvözölni kívánok!” Még mielőtt kapott volna egy jóko-
ra pofont, a rendezők gyorsan kiterelték a társával
együtt, majd jelentették az esetet a rendőrségnek, akik
viszont csak jóval később léptek közbe, amikor már az
egyik” jószándékú” provokátor úr festékszóróval kísér-
telte meg befújni a magyar táncművészek autóbuszá-
nak hátsó szélvédőjét. Állítólag az egyik úr járeki, a
másik pedig szarajevói (?) volt.

Feltűnő, hogy a rendőrfőnök szokásos napi je-
lentésében egy szó sem esik erről az incidensről. Mi-
ért? Tapasztalt jogász ismerősöm szerint ennek egyet-
len oka lehetséges. Mégpedig, hogy az elkövetők a kol-
légáik voltak. Nos, talán egyszer majd ez is kiderül.

Tegnap Sinkó publicisztikájában mazsoláztam.
Lehangoló az a kritikátlan rezsimezés, amellyel Titó-
hoz és korához viszonyul. Mintha két ember lakna

Sinkóban: az esszék kísérletező humanistája mellett anyagi békeességben a publicisztika antisztálinista sztálinistája.

Ma az öskonzervatív Gratz Gusztávot, A forradalmak korát néztem át újra, különösen a vörös terrortól szóló fejezetet. Hát, nem lehet vádolni semmiféle elfogultsággal Szamuely, Corvin Ottó és Cserny iránt, mégis, azt gondolom, az ő általa nyújtott kép sokkal reálisabb, mint Sinkóé. Persze 1919 megítélésében is két Sinkó van. Az egyik Az út Sinkója, a krisztianus dilemmák igen magas fokú, máig korszerű és izgalmas megfogalmazása, a másik a Szemben a bíróval jól megírt és kiválóan ellenpontozott vallomása a „minden konzekvenciájában” (!) vállalt forradalmi erőszakról. És itt jutunk el Sinkó alapvető érzelmi és etikai problémájához, amely abból fakad, hogy nem tud helyesen ítélni szándék és következmény kérdésében, ugyanakkor minőségi különbséget feltételez, akárcsak ifjúkori mestere, Lukács, a burzsoá, majd később a fasiszta vagy fasisztoid terror és a kommunista terror között, holott ilyen minőségi különbség sem jogi, sem etikai értelemben nincs, illetve nem volna szabad, hogy legyen.

2001. szeptember 19.

Este az Újvidéki Színház klubjában az Aracs mutatkozik be. A szerkesztők engem is meghívtak. Késve érkezem, már elkezdődött a kissé csikorgóan induló beszélgetés az újvidéki magyar gimnazistákkal, lévén hogy főleg ők vannak jelen. Kissé megzavarom az estet, hogy bebizonyítsam, főleg maguknak a gimnazistáknak, hogy nem igaz a közkeletű híresztelés, amit ők maguk is elhittek már, miszerint érdektelenek lennének „sorsproblémáinkat” illetően. Ha húsbavágó gondolataikról kérdezzük őket, azonnal megnyílnak és beszélni kezdenek. Egyik kérdésem így hangzik: miért tanulnak annyi tantárgyat szerbül a magyar tagozaton? Ebből jókora vita keveredik, sok helyes részmegejtéssel. Én persze igyekszem a felvetett kérdést összefüggésbe állítani a magyar autonómia hiányával és szűkességével. Közben a történelmi hazugságok (vagy eufemisztikusan: illúziók) egyikének nevezem azt is, amellyel a magyaroknak sugallják, miszerint a Vajdaság autonómiája hoz majd megoldást bajaikra. Ezen az úton csak csöbörből vödörbe, nagyszerb nacionalizmusból kisszerb nacionalizmusba juthatunk önálló magyar politikai jogalanyiság és annak felelősséggel tartozó autonóm magyar intézményrendszer nélkül. Itt aztán vitába keveredek Tomán Lászlóval, aki viszont az

„etnikai” autonómiát tartja légvárnak. „Ki fogja azt megadni, ha nem lesz önálló Vajdaság?”- kérdi őszinte párosszal. Én viszont úgy gondolom, hogy az autonómiát sehol sem „adják”, főleg nem valamiféle jutalom gyanánt, hanem kikövetelik, politikai nyomásgyakorlással kivívják, vagy, ha másképpen nem megy, mint az utóbbi időben nemegyszer láthattuk, kiharcolják. Több járható út is kínálkozik, egy viszont biztosan a végromlásba vezet. Ez pedig a semmittevés, vagy a várakozás, hogy majd mások megoldják a problémáinkat. Ugyan kinek kellene a kihalófélben levő vajdasági kisebbségek, ha önmaguknak sem? Legalább mi ne tévesszük össze a vajdasági magyar politikai elitnek, a „minisztereknek” és képviselőknek nyújtott szerb gazdasági és hatalmi szinekúrát, ahogyan egy mai szerb politikus cinikus őszinteséggel fogalmazott nemrég, a valóságban nem létező kisebbségi jogérvényesítéssel.

2001. október 23.

Tegnap éjjel tizenegy órakor meghalt Hevér János. Huszonhat éven át szervezte a Temerini Alkotóműhely és Képzőművészeti Tábor (TAKT) nevezetű nyári művésztalálkozókat. Halála előtt néhány órával meglátogattam. Nyolcvannyolc éves édesanyja szobájában feküdt és haldoklott a hátsó házban. Ott, ahol a hetvenes évek elején az első, még illegális irodalmi és közéleti vitákat, tárlatokat szerveztük. Gyuráki Zsiga cipőpasztával, fogkefével alkotott grafikáira, a „libás sorozatra” még mindig emlékszem. Azóta ő is meghalt, képeit széthúzták, ma már egy fél kiállítást sem lehetne összehozni dolgaiból. Jánoshoz délelőtt borbélyt küldtem, azonban csak bal arcát tudta megborotválni fájdalomai miatt. Jobb arcát és bajuszát már nem engedte bántani, még félig önkívületi állapotában sem. Már kéthetes szakálla volt. Ágyában úgy nézett ki, mint egy múmiává aszalódott, groteszk Don Quijote. Szóltam hozzá, szemével nem követett, de jobb kezét valamennyire fölemelte, jelezve, hogy hallja, mit mondok. Kezet fogtam vele, s megsimítottam verejtékes homlokát. Nem a mindennapi emberek közül való volt. Sajátos egyénisége soha többet nem lesz pótolható. Szegényebbek leszünk nélküle, míg alakja bevonul a legendák és helyi anekdoták világába, kezében cigarettával (amely megölte) és rumos pohárral, s az asztalán egy Ady-kötettel.

Született 1933. október 25-én, meghalt 2001. október 22-én. Ennyi az élet. – Szevasz, János, isten veled!

2001. november 9.

Bugar Bélát fogadjuk az önkormányzat épületében. A Magyar Koalíció elnöke s a szlovák parlament alelnöke belgrádi és újvidéki tárgyalásai után iktat be egy hivatalos látogatást hozzánk is. Szirénázó rendőrautók kíséretében érkezik, több mint félórás késéssel. Dühösen lép ki gépkocsijából, mert a rendőrök „eltévedtek” Újvidék és Temerin között, s Járekon keringtek vele a sötét utcákban, villogó rendőrautókkal, végigszírénázva a falut, úgyhogy valószínűleg sikerült is összecsődíteni a helybéli szerbséget. Csakugyan ennyire járatlanok lennének a „legalitás” és a „demokrácia” őrei a Temerin és Újvidék közötti útszakaszon?

2001. november 21.

Bizonyos Dimitru Zaharia, magát történésznek álcázó bukaresti smasszer szerint a csángók románok, magyar népesség pedig szerinte még Magyarországon sem létezik. Így beszél a dák fajvédő. De ha a „történész” úr komolyan hiszi, amit mond, akkor miért uszít és acsarkodik a – nem létező – magyarok ellen? Ez a náci atavizmus kívülről nézvést átjárja az egész román közfelfogást. Lám, az Európa Tanács határozataira fitytyet hányva a román oktatási miniszter betiltotta a csángóföldi magyar nyelvű tanítást, mert magánházakban tartják az órákat. Átlátszó fanarióta észjárás. Közintézményekben meg úgysem lehet magyarul tanulni. Ami a politikai perverziót illeti, nos, e téren a szerb sovinisztáknak van még mit tanulniuk román elvbarátaiktól.

Pedro Solbes (neve alapján spanyol) Európai Unió eurobürokrata vezérürü beszédéből: „Nem zárhatjuk ki a lehetőségét egy negatív növekedésnek...” Negatív növekedés? Magyarán: csökkenés. Vagy ez már az orvelli „újbeszéd”?

2001. november 25.

Nini! Tamás Gáspár Miklós ismét anarchista antikapitalistává, sőt, antiglobalistává lett! Nyilatkozatát hallgatom a Kossuth Rádió egyébként igen színvonalas baloldali liberális kultúrműsorában. Sőt, újra felfedezte Marxot, a lázadót. Mert volt egy idő, amikor elharmarkodottan hajlamos volt „döglött kutyának” tekinteni, hogy stílusos legyenek.

Tamás Gáspár Miklós minden ellenkező híreszteléssel ellentétben zseniális gondolkodó, de saját esz-

mében állhatatlan, a gyakorlati politikához pedig nem ért.

Hajdan az Új Symposionnak is munkatársa volt, s amikor Ceausescu országnyi nagyságú börtönéből egy időre eltávozást kapott, engem is fölkeresett Temerinben. Valamelyik újvidéki kiskocsmában (de lehet, hogy több is volt, nemcsak egy) jól berúgtunk, s a vasútállomás felé menet Gazsi a magasba fúródó tömbházakra meredve hörögte: „Ezeket mind mi ellenünk építik, de hiába, mert magunkhoz betegítjük őket!” Meg kell mondjam, mélységesen egyetértettem vele.

Nem így viszont Csecsemők demokráciája című cikkével, ami jóval később, 1996 augusztusában jelent meg a Beszélőben. Akkori feljegyzéseim között ezt táltam róla:

Gazsi ékes példája annak az embertípusnak, akit a politikai szenvedélytől átítatott hevület megfoszt a körültekintő problémalátás képességétől. Mintha régi énjét akarná a víz alá nyomni, azt az „ego”-t, aki hajdan — hajaj! — Erdély vonatkozásában igencsak radikális hangokat ütött meg akkor még tán nem is konzervatív liberális hangszerelésű csembalóján, „most” pedig szarkasztikus fortissimóban kel ki a magyar autonómia gondolata ellen a magyar – magyar csúcs kapcsán, e-képp:

„Regionális nagyhatalom lettünk hirtelen? Képesek lennénk az így létrejövő krajínákat táplálni és katonailag megvédeni? Van elég erőnk szembefordulni egyszerre a szomszédainkkal ÉS a Nyugattal? Szomszédaink hivatalos és nemzetteremtő doktrínája az autonómiaellenesség. Békés úton soha nem fognak beleegyezni – és ezt mindenki tudja.”

Vagyis Gazsi a helyzetünkbe való alázatos bele nyugvást javasolja, akárcsak az SZDSZ és az MSZP. Ne követeljünk autonómiát, mert a szomszédaink ezt nem akarják! De a szomszédaink nem akarják iskoláinkat, intézményeinket, hivatalos anyanyelvhasználatunkat sem. Erről is mondjunk le netán? Azután: nem igaz, hogy békés úton nem lehet rávenni őket az autonómia realitásának elfogadására. Csak persze nem ezzel a riogató, önbecsapó hozzáállással, amely az autonómiát kizárólag martalócok bábállamaként, katonai krajínakként képes felfogni. Gazsi analógiája már csak azért is téves, mert a szerb krajínák sohasem voltak autonómiák. Céljuk nem az állam és a nemzeti kisebbség közötti kompromisszum volt, hanem a területi elszakadás, akár fegyveres úton is, majd azt követően az egyesülés Szerbiával. Tamás Gáspár Miklós elfeledte

volna, hogy a krajínák vezetői milyen hevesen és milyen kitartóan tiltakoztak az ellen, hogy területeik státusát az autonómiák szintjére „degradálják” – ahogyan ők értelmezték a carringtoni rendezési terveket? Tamás Gáspár Miklós és pártja (akkor Gazsi még SZDSZ-es volt), ahelyett, hogy nemzetközi kapcsolatait arra használná fel, hogy az autonómia gondolatkörét megtisztítsa attól a mocsoktól, ami a délszláv háborúban éppen azok részéről lett ráragasztva, akik magát az elgondolást kívánták kompromittálni, beállt a sorba – huhogni.

Csakhát az autonómiaellenesség korántsem liberális, sokkalta inkább etatista hagyomány. Talán éppen ez az a pont – az etatizmus, illetve tejtestvére, a kizáró(lagos) „politikai nemzet”-fogalom – amely átmenetileg egy platformra „taszajtotta” Gazsit Meciarral, Tudjmannal, Miloševićyvel.

Persze mindez még Gazsi liberális korszakában volt. Most viszont szánalmas, ahogyan bizonygatja, hogy az antiglobalizmus alapvetően baloldali civilmozgalom, s hogy teljesen vidéki (értsd: magyar) jelenség a jobboldal antiglobalizmusa. Ez csacsóság. A globalista monopolkapitalizmus minden korábbi közösségi forma szétverője: a közvetlen demokráciát (ez, ugye, lehet akár anarchista, baloldali érték is) éppúgy veszélyezteti, mint a földműves társadalmak falusi közösségeit, vagy a nemzeteket (hogy egy sokak által valószínűleg jobboldalinak vélt értéket is említsek). Ebből indukálódik az antiglobalista magatartás és cselekvés mindkét oldalon.

2001. november 30.

Wesley Clark, a NATO európai haderőinek volt (amerikai) főparancsnoka: „Ne feledjük a probléma gyökerét. Európában többé nem lehet hely a nem kevert népek számára. A nem kevert népek a XIX. század lejárt eszméihez tartoznak. A XXI. századba való átlépéshez csak többfajú államok létezhetnek.” Punctum! Igazi vaskalapos, kincstári idiotizmus. És éppen annyira hazug, mintha az ellenkezőjét – tudniillik, hogy a kevert népek számára nincs hely — állította volna. A keveredést imperativusként megfogalmazni, még hozzá úgy, hogy az a megmaradás előfeltétele ab ovo, maga sem más, mint fajüldözés. Jaj a nem kevert népeknek, vagy azoknak, akiket annak nyilvánítanak! Graham Greene ezt a más kultúrák iránt érzéketlen, süket amerikai típust mindennél találébban megrajzolta A csendes amerikai c. regényében. Ennek a típusnak legújabb változata az ex főparancsnok úr, ha kije-

lentése valóban így hangzott el. Mi más ez, mint az amerikai multikapitalizmus által sulykolt szuprarasszizmus!? Ha egyszer egyeduralomra jut, ugyanolyan veszélyes lesz, mint bármely más „klasszikus” fajüldözés vagy sovinizmus.

2001. december 2.

Kossuth Rádió, külpolitikai műsor. Beszélgetés egy német Afganisztán-szakértő hölgygel. A riporter a tálibok minapi tömeges lemeszárólása kapcsán felteszi a kérdést, hogy vajon ez (mármint a hekatomba) az afganisztáni hagyományokkal magyarázható-e, avagy háborús bűncselekmény? A hölgy természetesen az utóbbira szavaz, hiszen még nem veszítette el józan erkölcsi ítélőképességét. Az viszont nem derül ki, hogy a riporter valóban ekkora számár-e, vagy csak annak tetteti magát, esetleg egyszerűen csak érzéketlen s szolgálalkú.

2001. december 9.

Este Márai öregkori, rossz kisregényét, a Naplójában kriminek nevezett Szívszerelmet olvasom. Valójában sokkal izgalmasabbak naplójegyzetei, a szinte utolsó leheletéig ép, friss és szuverén kritikai szelleme. Persze a Szívszerelemben is van magvas gondolat, sőt, véres aktualitás is. Ebből látni, hogy ahol most tart a világ, az már 1985-ben sem számított újnak. Az utolsó oldalakon a két rendőrnymozó párbeszéde hivatott kimondani a nyolcvanöt éves író pesszimista végkonklúzióját. „Ontológiai” pesszimizmus ez, mely szerint az emberiség azért kíván bosszút állni, mert a teremtés nem sikerült. Az egyik nyomozó mindezt társának így fogalmazza meg: „Hát kérem... mondhat ki mit akar... Én csak azt látom, hogy a bosszú kezd személytelen lenni. Például itt vannak a terroristák. Ezek nem ismerik áldozataikat, nem akarnak pénzt, dicsőséget... Csak bosszút akarnak. Néha feltűznek valamilyen vallási vagy politikai fűgefalevelet, de ez csak szemfényvesztés.”

Ehhez már csak külső kísérezaj, afféle redundáns történelmi elem, hogy a napi hírek szerint Oszama bin Ladent és Omar mollát, ezt a két tömeggyilkos örültet körülfogták Kelet-Afganisztán valamelyik erdejében, „az emberélet erdejének felén” (Dante után szabadon), ha csak el nem illantak már, mint a kámfor, a magány átkával sújtva a nagyhatalmak jövődöbeli állami terroristáit.